

A gyermeklét képei József Attila költészetében

Bevezető gondolatok

József Attila (1905-1937) költészetének egyik legjellemzőbb motívuma a gyermek. Különösen kései költészetében, az 1936-1937-ben született művekben válnak jellemzővé a gyermeklét képei. Ezzel természetesen a magyar irodalomban nem egyedülálló szerző, hiszen például Kosztolányi Dezsőnél is nagy hangsúlyhoz jutnak a gyermekképhez köthető motívumok, és ahogy Kosztolányinál, úgy József Attilánál is egy jellegzetes költői világ fontos alkotóelemeivé váltak.

A tétel kifejtése

A szerelem változatai. József Attila verseiben a gyermek, a gyermeklét sohasem önmagában, hanem más, szintén **jellemző témákkal összefüggésben** jelenik meg. Ilyen témák a szerelem, a fenyegetettség, illetve a kiszolgáltatottság vagy az emlékezés. Hatalmas versében, az *Ódában* (1933) például egy hasonlat részeként jelenik meg, kifejezve a szeretet által létrejövő kapcsolat rendkívül **erős és bensőséges** voltát: „Szeretlek, mint anyját a gyermek...”. Ez a kép a versszak kitüntetett helyén, a legelején található, megnyitván az utat a szerelem újabb hasonlatainak („mint mélyüket a hallgatag vermek...” stb.). Szintén kapcsolódhat a szerelem témájához, noha istenes versként is értelmezhető a *Gyermekké tettél* (1936) című kései vers, melynek első versszaka így hangzik: „Gyermekké tettél. Hiába növesztett / harminc csikorgó télen át a kín. / Nem tudok járni s nem ülhetek vesztég. Hozzad vonszolnak, löknek tagjaim.” Itt egyrészt egyfajta **hiányként, képességcsökkenésként** értékelhető, hogy a lírai én a szerelem hatására újra gyermekké vált. Ez a kapcsolat már egyáltalán nem bensőséges, sokkal inkább **kényszerű**, egy beteljesületlen vágy kifejeződése. Másrészt azonban a kései istenes versek jellemző példájaként értékelve a gyermekké válás jelenthet **megtisztulást, belátást és engedelmességet** is.

Isten és gyermek. Az istenes versekben is a felnőtt-gyermek reláció jelenik tehát meg. A *Nem emel föl* (1937) című költeményben az árva gyermek kéri az Istent, hogy fogadja örökbe: „Fogadj fiadnak”, a Bukj föl az árból fegyelmezetlen gyermeke pedig **szidást és szabályokat** vár az Istentől: „Gyulékony vagyok, s mint a nap, / oly lángot lobbantottam – vedd el! / Ordíts reám, hogy nem szabad! / Csapj a kezemre menyköveddel.”

Értékcsökkenés. A gyermekkorhoz tartozó legjellemzőbb képzetek sokunk számára az önfeledtség, a naivitás, a kíváncsiság, az ártatlanság, a játékosság. Ezek a képzetek látszódnak megjelenni az *Eszmélet* (1934) második részében is: „Kék, piros, sárga, összekent / képeket láttam álmaimban / és úgy éreztem, ez a rend – / egy szálló porszem el nem hibbant.” Mindazonáltal az „Úgy éreztem” kifejezés múlt ideje arra enged következtetni, hogy a leírt helyzet a jelenben már nem érvényes. E tekintetben nem is okoz csalódást a következő néhány sor, amely **ellentétbe állítja az illúzióvesztett jelen** idősíkját a **gyermeki játékosság múltjával**: „Most homályként száll tagjaimban / álmom s a vas világ a rend.” Az *Eszmélet* 5. részében pedig már egyenesen a gyermeki félelem, a fenyegetettség érzését közvetíti az ábrázolt statikus szituáció: „A teherpályaudvaron / úgy lapultam a fa tövéhez, / mint egy darab csönd”. Az önéletrajzi ihletésű sorok tágabb kontextusából – illetve például a *Curriculum Vitae*-ből – tudható, hogy a költő fiatalabb korában gyakran kényszerült szemet lopni a Józsefvárosi pályaudvarról.

Az emlékezés, illetve a gyermeki-felnőtti látásmód ellentéte hozza vissza a *Mama* (1934) familiáris képeit is: „Én még őszinte ember voltam, / ordítottam, toporzékoltam.”, illetve „Nem nyafognék, de most már késő”. Ahogy az *Eszmélet*ben, itt is valamiféle nagyobb és végleg elvesztett értéként jelenik meg a gyermekkor a felnőttkorral szemben.

Fenyegetettség és alázat. A gyermeki fenyegetettség és kiszolgáltatottság talán legjellemzőbben a szerelem témájával kapcsolódik össze. A *Nagyon fáj* (1936) című elementáris erejű költeményben többször is felbukkannak a gyermeklét képei. A **szerelmi szenvedély** elválaszthatatlanul összekapcsolódik az **anya-gyermek viszonyal** „amíg hevülsz, / az asszonyhoz úgy menekülsz, / hogy óvjon karja, öle, térde.” – a férfi mint gyermek a szeretett nőnél keres oltalmat, amelyet ha nem talál meg, **gyámoltalansága** a csecsemőkéhez hasonlatos: „mint a gyerek / kezében a csörgő csereg, ha magára hagyottan rázza.” A „csörgő csereg” figura etymologicának alliteráló játékossága a magára hagyottságot ellentétezi. Végül pedig a szerelem, a vágyódás már egyáltalán nem jóleső érzésként, hanem az életben

maradásért cserébe elviselendő **közös szenvedésként** tematizálódik: „A csecsemő / is szenved, ha szül a nő. / Páros kint enyhíthet alázat.” A szenvedélytől így jutunk el az alázatig, amely ebben az esetben nem az a fajta bölcs belátás, mint az istenes versekben, hanem inkább **önmegalázás**, egyfajta kényszerű, utolsó lépés.

A tétel összegző leírása

József Attila költészetében tehát a gyermeklét ábrázolása különös eszköz arra, hogy a szerelem, a fenyegetettség, a kiszolgáltatottság képei még érzékletesebben jelenhessenek meg.